

Г. І. ДУТКА, О. М. КУЗНЕЦОВА. ПРАВА ЖІНОК У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ

Аналізуються питання статусу жінки в сучасному суспільстві. Значна увага приділена ролі жінки у політичній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства, аналізу об'єктивних та суб'єктивних факторів, які впливають на недостатню участь жінки у вирішенні важливих питань внутрішнього і зовнішнього життя держави і суспільства. Робиться висновок, що вирішити проблему жіночої нерівності можливо лише шляхом реструктуризації суспільства і його інститутів, що повинно надати жінкам реальну можливість зайняти належне їм місце в якості рівних партнерів чоловіків у всіх сферах життя.

Ключові слова: права людини, права жінок, правовий статус жінки.

Анализируются вопросы статуса женщины в современном обществе. Значительное внимание уделяется роли женщины в политической, социальной, культурной и других сферах жизнедеятельности общества, анализу объективных и субъективных факторов, которые воздействуют на недостаточное участие женщин в решении важных вопросов внутренней и внешней деятельности государства и общества. Делается вывод, что решить проблему женской неравности возможно только путём реструктуризации общества и его институтов, что должно предоставить женщинам реальную возможность занять достойное место в качестве равных партнеров мужчин во всех сферах жизни.

Ключевые слова: права человека, права женщин, правовой статус женщины.

The questions of the woman's status in modern society are analysed in this article. The author pays great attention to the woman's role in political, social, cultural and other spheres of the public life; to the analysis of the objective and subjective factors, that influence on the deficient participation of the woman in the solution important questions of the internal and external life of the state and society.

Key words: human rights, woman's rights, woman's status.

Права людини – це особлива сфера філософського і наукового знання, яка раніше у вітчизняній науці не вивчалася. Це було зумовлено тоталітарним характером соціально-політичного ладу суспільства і однобічним, заідеологізованим підходом до даної проблеми.

Як відомо, про прогресивність того чи іншого суспільства можна судити з того, яке в ньому становище жінок. Забезпечення прав «людини-жінки», відповідно до термінології ООН, - це одна із важливих проблем міжнародного і національного розвитку. Жінки становлять більшість людства, дають йому життя, вносять найбільший вклад у виховання дітей – майбутнього будь-якого суспільства. Без захисту їх прав неможливе забезпечення прав людини як невід'ємної, універсальної властивості особистості, що має загальнолюдське значення.

У колишньому СРСР було зроблено досить багато для забезпечення рівноправності жінок. Жінки склали трохи більше 50% всього населення. У той же час серед спеціалістів народного господарства їх було більше 58%. Особливо

© ДУТКА Галина Іванівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та міжнародного права Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ

КУЗНЕЦОВА Олеся Михайлівна – викладач кафедри судочинства Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ

великі досягнення були у сфері освіти. Із 1000 працюючих жінок 800 мали вищу, повну чи неповну середню освіту. Серед наукових працівників – 40% були жінки. Із кожних чотирьох лікарів, вчителів, працівників культури троє – жінки. Як видно із вказаних даних, рівень соціально-економічних прав в Україні у 70–80-і роки був високим. Разом з тим нехтувалися, грубо порушувалися багато громадянських і політичних прав. Та і досягнення в сфері соціально-економічних прав були відносними. Десятиліттями радянських людей виховували в душі ворожого ставлення до цінностей західного світу, в тому числі і до розуміння і реалізації прав людини. Важливі документи ООН з прав людини замовчувалися. Окремі виступи щодо захисту прав людини кваліфікувалися як прояв «ідеологічної диверсії» Заходу. Ці та інші причини привели до того, що у Радянській Україні не було масового руху щодо захисту прав людини, що негативно вплинуло і на сьогодишню ситуацію в сфері прав людини.

У сучасних історичних умовах гендерна політика, яка враховує статеві відмінності людей, полягає у створенні необхідних умов для рівності чоловіків і жінок у всіх сферах життя. Вона не повинна трактуватися як діяльність, яка відповідає інтересам тільки жінок, так як є одним із вирішальних факторів стійкого розвитку всього суспільства і може розглядатися як універсальний критерій і засіб розвитку людського потенціалу. Цей критерій характеризує реальне положення жінок як особливої соціальної спільноти в трьох важливих сферах їх життєдіяльності: соціально-економічний і політичний статус жінок в суспільстві, який забезпечує реалізацію їх можливостей; ступінь участі жінок в соціально-політичному і політичному житті; доступ жінок до вирішення питань, здатних суттєво впливати на ситуацію в різних сферах суспільного життя.

Вирішенню цих завдань перешкоджає ціла низка об'єктивних та суб'єктивних факторів. Серед них – соціальна нерівність і нерівність жінок, які історично склалися, а також стереотипи мислення і традиції минулого. Питання про права людини впродовж довгого часу політиками і філософами зводилися до прав чоловіків. Навіть відома книга «Права людини» Томаса Пейна, яка написана в 90-х р. XVIII ст. і видана для того часу величезним тиражем, писала фактично тільки про права чоловіків. Це не випадково, адже в період американської і французької революцій кінця XVIII ст. Жінка не розглядалася в якості самостійного суб'єкта права. Сфера її життєздатності обмежувалася особистими, сімейними справами. Великий філософ XVIII ст. І.Кант також не вважав можливим надати самостійність жінці в сфері правових і фінансових відносин. В Англії до початку XX ст. чоловік мав право бити свою дружину за непослух, а дітей карати різками.

Питання про права жінок як явище культури і цивілізації вперше набуло актуальності тільки з середини XIX ст. у зв'язку з ростом самосвідомості і розширенням участі жінок в соціально-економічному і політичному житті суспільства. Очевидно, що утиски і порушення прав жінок повинні кваліфікуватися як порушення універсальних прав людини. Проте слід також звернути увагу і на специфічні гендерні проблеми і розглядати права жінок як особливу групу прав людини. Це зумовлено тим, що жінки, не дивлячись на їх соціальні розмежування, володіють загальними для всіх їх потребами і інтересами і потребують захисту своїх невід'ємних прав і свобод. «Не підлягає ніякому сумніву, – писав російський юрист В.М. Гессен на поч. XX ст., – що у жінки як такої є інтереси, які вимагають захисту. Їй приходить до цього часу вести наполегливу і часто

безрезультатну боротьбу за право на працю, за право на освіту, за рівноправність в сім'ї і в цивільному обороті»¹.

Дискримінація стосовно жінок проявляється у різних формах і наносить шкоду не тільки їм, але й соціально-економічному і духовному розвитку людства, його майбутньому. Всесвітня конференція по правах людини, яка відбулася в 1993 р. у Відні, ще раз підкреслила, що права жінки є невід'ємною, складовою і неподільною частиною загальних прав людини. На ній говорилося, що повна і рівна участь жінок в політичному, громадянському, економічному і культурному житті на національному, регіональному і міжнародному рівнях, а також ліквідація всіх форм дискримінації за статевою ознакою є першочерговими цілями міжнародної спільноти.

Гендерні проблеми зв'язані як із соціальними умовами життєдіяльності, так і з реальними фізичними, природними відмінностями між чоловіками і жінками. Це неминуче надає специфічні особливості здійсненню прав людини жінки і чоловіка. Вони не тільки діють, мислять, але навіть хворіють по-різному. Природні відмінності між чоловіком і жінкою, розумові і фізичні якості розподілені між статями так, що вони гармонійно доповнюють один одного, забезпечуючи безперервний розвиток людського роду.

Боротьба за людську гідність жінки, за гендерну гідність в межах міжнародної спільноти пройшла вже ряд етапів і принесла суттєві результати. Так, в момент створення ООН із 51 країни, перших членів Організації, тільки в 30 країнах жінкам забезпечувались виборчі права, рівні з чоловіками, які дозволяли їм займати державні посади. Впродовж перших трьох десятиліть робота ООН щодо вирішення проблем жінок зосереджувалась, перш за все, на визначенні їх юридичних і громадянських прав і на зборі інформації про статус жінок у всьому світі.

Другим етапом за гендерну рівність стало скликання з 1975р. з ініціативи ООН чотирьох всесвітніх конференцій для розробки стратегії і планів дій по покращенню положення жінок. В результаті цих міжнародних форумів відбулася трансформація уявлень про сутність жіночих проблем. Якщо спочатку мова йшла про специфічні проблеми жінок і їх розвиток, то згодом відбулося визнання їх суттєвого внеску в процесі розвитку загалом. У даний час основна увага приділяється питанню розширенню прав основних свобод жінок з метою збільшення можливостей їх повноцінної участі у всіх видах людської діяльності на всіх рівнях.

Одним із найважливіших інструментів у боротьбі за рівність жінок є Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята 1979 р. Вона вступила в силу як міжнародний договір у вересні 1981 р. Конвенція беззастережно утвердила принцип рівності і недискримінації у всіх сферах особистого і суспільного життя жінок.

Всесвітні конференції по питанню статусу жінок (1975–1984 рр.) були організовані в Мехіко, Копенгагені, Найробі і Пекіні. Вони проходили під девізом: Рівність, Розвиток і Мир. Важливими засобами досягнення цих цілей розглядали забезпечення рівності в сфері освіти, занятості, політичної діяльності, охорони здоров'я, забезпечення житлом і харчуванням, а також планування сім'ї.

Тобто, якщо раніше жінки сприймалися як пасивні одержувачі суспільної підтримки і допомоги, то зараз до них стали відноситися як до повноправних учасників нарівні з чоловіками, які володіють рівним доступом до ресурсів і можливостей. Такі ж зміни відбулися і в розумінні сутності розвитку. Для світової спільноти стало очевидним, що не тільки соціальний розвиток служить покращенням

щенню положенню жінок, але і сам процес розвитку неможливий без активної, дієвої участі жінок. Однак не дивлячись на те, що зусилля ООН, які застосовувалися починаючи з 1975 р., допомогли покращити становище жінок в окремих країнах і регіонах, в цілому вони не торкнулися структурної основи нерівності в відносинах між чоловіками і жінками. Рішення, які впливають на життя всіх людей, в своїй більшості все ще приймалися чоловіками. Тому виникла необхідність такої участі жінок в розвитку, яка б дала можливість жінкам висувати свої власні пріоритети і цінності в ході розроблення і прийняття рішень на всіх рівнях.

Для реалізації цього завдання важливу роль зіграла Четверта всевітня жіноча конференція, яка відбулася в Пекіні в 1995 р. Головним результатом її роботи став висновок про те, що необхідно змінити всю традиційну структуру суспільства і відносин між чоловіками і жінками всередині нього. Стає очевидним, що вирішити проблему жіночої нерівності можливо лише шляхом реструктуризації суспільства і його інститутів, що повинно надати жінкам реальну можливість зайняти належне їм місце в якості рівних партнерів чоловіків у всіх сферах життя. Ця переміна ще раз підкреслила ту обставину, що права жінок – це права людини і що гендерна рівність – це всезагальна, загальнолюдська проблема, від вирішення якої виграють всі люди.

В Пекінській Декларації і Програмі дій, які прийняті Четвертою всевітньою конференцією по положенню жінок, виділяються 12 дуже важливих напрямків діяльності світової спільноти по подоланню дискримінації і нерівності жінок: жінки і бідність; освіта і професійна підготовка жінок; жінки і охорона здоров'я; насильство по відношенню до жінок; жінки в період збройних конфліктів; жінки і економіка; участь жінок в роботі директивних органів і в процесі прийняття рішень; інституційні механізми по покращенню положення жінок; права людини-жінки; жінки і засоби масової інформації; жінки і навколишнє середовище; дівчатка.

Головною особливістю даного документу є те, що увага більше не концентрується тільки на жінках і їх положенні в суспільстві, а переноситься на перебування інститутів і механізму прийняття політичних і соціально-економічних рішень в суспільстві в цілому.

Цей підхід до проблеми рівності жінок був домінантним і в роботі Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН «Жінки в 2000 р.: рівність між чоловіками і жінками, розвиток і світ в XXI ст.», яка проходила в Нью-Йорку 5-9 червня 2000 р. в ході її роботи були розглянуті як очевидні досягнення, так і серйозні перепони на шляху вирішення проблеми забезпечення соціальної рівності жінок.

У ході боротьби за рівноправність жінок все більша увага приділяється не тільки питанням соціально-економічного розвитку і рівності, але й загрози насильства в відносинах жінки як особистості. У Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації в відносинах жінок нічого не говорилося по даному питанню, так як ще не було загального визнання того, що ця проблема відноситься до сфери універсальних прав людини. В 1993 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про ліквідацію всіх форм насильства по відношенню до жінок. Вона вперше включила положення про «недопустимість жорстокого поводження» в міжнародно-правові норми по правах людини. Це положення повинно беззастережно виконуватися всіма цивілізованими країнами без винятку.

У Віденській декларації і Програмі дій, які прийняті в 1993 р. Всесвітньою

конференцією по правах людини ще раз підкреслювалося, що насильство за ознакою статі є несумісним з гідністю і цінністю людської особистості. Воно повинно бути припинено як в суспільному, так і в особистому житті жінок.

У даний час для оцінки стану справ у сфері забезпечення прав жінок в тій чи іншій країні використовується так званий «Показник розширення можливостей жінок (ПРМЖ)». Він стосується наступних питань: участь жінок в процесі прийняття рішень в політичній сфері суспільного життя (їх частка в парламенті та ін. державних органах); доступу до професійних посад (частка в управлінському, професійному і технічному складі); можливості одержувати гідну оплату за свою працю (на основі їх зайнятості і розмірів оплати).

Як показують останні соціологічні дослідження, в більшості країн світу на даний час простежується тенденція до зниження цих показників. Це обумовлено суперечливим характером процесу глобалізації і загостренням соціально-економічної ситуації в багатьох країнах і регіонах².

В умовах перехідного періоду, які переживають зараз, наприклад, колишні країни СРСР, гендерні проблеми, питання нерівності чоловіків і жінок набувають особливої актуальності. Незважаючи на існуючі значні розбіжності, в більшості цих країн вплив перехідного періоду на положення жінок в загальному мав негативний характер і призвів до збільшення соціальної нерівності і несправедливості по відношенню до них. Ця тенденція спостерігається у всіх сферах суспільного життя: різке зниження числа жінок-депутатів у національних парламентах і жінок на керівних посадах і виконавчих органах влади; ріст безробіття, зниження реального доходу сім'ї, скорочення субсидій на сім'ю і виплат по лінії соцзабезпечення, зменшення числа дошкільних закладів і т.д.

Здоров'я жінок піддається все більшій небезпеці: високий рівень материнської смертності, велика кількість абортів, відсутність інформації і послуг в області планування сім'ї, дефіцит і здорожчання медикаментів, необхідних для лікування серйозних захворювань, велика кількість самогубств.

Таким чином, вирішити проблему жіночої нерівності можливо лише шляхом реструктуризації суспільства і його інститутів, що повинно надати жінкам реальну можливість зайняти належне їм місце в якості рівних партнерів чоловіків у всіх сферах життя. Ця обставина ще раз підкреслила те, що права жінок – це права людини і що гендерна рівність – це всезагальна, загальнолюдська проблема, від вирішення якої виграють всі люди.

1. Конституционное право. Часть II. Хрестоматия. – М., 1994. – 211 с. 2. Права человека: Учеб. пособ. / А.Д. Гусев, Я.С. Яскевич, Ю.Ю. Гафарова и др. / Под общ. ред. А.Д. Гусева и Я.С. Яскевич. – Мн.: «ТетраСистемс», 2002. – С. 164.